

«Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ». Προτάσεις για ένα σύγχρονο δικαστικό σύστημα, εκδ. διαΝΕΟσις, 2018.

Παρουσίαση του βιβλίου από τον ΙΩΑΝΝΗ ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ, σε εκδήλωση που έλαβε χώρα στο Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης, την 29η Οκτωβρίου 2019.

Α.Επτά δικαστές από διαφορετικούς δικαιοδοτικούς κλάδους, με πρωτοβουλία της διανέοσις και του Μ. Πικραμένου, καταθέτουν, στο υπό παρουσίαση βιβλίο, τις παρατηρήσεις και τις προτάσεις τους για ορισμένες σημαντικές μεταρρυθμίσεις που έχει ανάγκη η ελληνική δικαιοσύνη. Η μελέτη περιλαμβάνει ένα κείμενο εν είδει προλόγου που περιγράφει σε αδρές γραμμές τη συνταγματική οργάνωση της δικαιοσύνης και συνοψίζει τις επιμέρους θεματικές, μία εισαγωγή και έξι ενότητες και κάθε κείμενο έχει τον συγγραφέα του που αναλαμβάνει και την ευθύνη της δικής του συμβολής στο συλλογικό αυτό έργο.

Στην εισαγωγή, με τον περιεκτικό τίτλο «το Σύντ. η δικαιοσύνη και ο δικαστής» η Πρόεδρος Κ.Σακελλαροπούλου αναφέρεται στο μείζον θέμα των καθυστερήσεων στη δικαιοσύνη, το οποίο, σε μία εποχή διευρυμένου δικαστικού ελέγχου και παρεμβολής υπερεθνικών δικαιοδοσιών στην επίλυση των διαφορών, αποτελεί ως ένα βαθμό, αναπόφευκτο τίμημα προκειμένου το κράτος δικαίου να συνεχίσει να υφίσταται, υπογραμμίζοντας ότι η αποτελεσματική λειτουργία της δικαιοσύνης εξασφαλίζεται τόσο εκ μέρους του κράτους όσο και εκ μέρους των δικαστών. Προσεγγίζει ειδικότερα το ζήτημα της δικαστικής ανεξαρτησίας που παραμένει πάντοτε επίκαιρο αποτελώντας θεμελιώδη εγγύηση της δίκαιης δίκης, από την πλευρά του δικαστή και δη μέσα από ένα πλαίσιο αρχών δικαστικής δεοντολογίας που οφείλει να τηρεί, καθώς αποτελεί, όπως επισημαίνει, «την ατμόσφαιρα που τον περιβάλλει και μέσα στην οποία αναπνέει», αναφερόμενη εκτενώς στο γνωστό κείμενο των Αρχών της Bangalore για τη δικαστική δεοντολογία, που υιοθετήθηκαν το 2001/2002 και έγιναν αποδεκτές από τα περισσότερα σύγχρονα κράτη δικαίου.

Στην πρώτη και δεύτερη ενότητα, ο Μ. Πικραμένος προβαίνει αρχικά σε μία συνοπτική αλλά περιεκτική παρουσίαση των βασικότερων από τα κείμενα [ηπίου δικαίου] που έχουν εκδοθεί από διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς, κυρίως του Συμβουλίου της Ευρώπης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (της γνωστής CEPEJ) και του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Ευρωπαίων Δικαστών (CCJE) και αποτυπώνουν θεμελιώδεις αρχές οργάνωσης και λειτουργίας της δικαιοσύνης και της δικαστικής ανεξαρτησίας. Ακολούθως, επικεντρώνεται στο ζήτημα της δικαστικής χωροταξίας, με συγχώνευση μονάδων ή επανασχεδιασμό εδαφικών παραμέτρων και αρμοδιοτήτων, η οποία αποβλέπει στην οργάνωση των δικαστηρίων ως δημοσίων υπηρεσιών κατά τρόπο ορθολογικό, με κριτήριο τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας του συστήματος, την καλύτερη εσωτερική του λειτουργία (διαρκής παρουσία δικαστών στο δικαστήριο, εξειδίκευση, ευχερέστερη αξιολόγηση και επιθεώρηση κ.λπ.) και παράλληλα την ελαχιστοποίηση των δαπανών, παρουσιάζοντας την πρότασή του για τη νέα χωροταξία στη διοικητική μας δικαιοσύνη, με βάση τα κριτήρια της CEPEJ, όπως αυτά αναπτύσσονται στις κατευθυντήριες αρχές της CEPEJ για τη δικαστική χωροταξία του 2013 και τον διοικητικό χάρτη της χώρας όπως έχει αποτυπωθεί στον ν. 3852/2010 (Καλλικράτη). Κατά τον συγγραφέα, η μετάβαση στη νέα χωροταξία απαιτεί βάθος χρόνου και διασφάλιση καλού ψυχολογικού κλίματος και θετική διάθεση προσωπικού, πρέπει δε να ενταχθεί σε μία δέσμη τομεακών δημόσιων πολιτικών για τη δικαιοσύνη, καθώς συνάπτεται στενά με τη δημόσια πολιτική για την ανοιχτή διακυβέρνηση με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, με τη δημόσια πολιτική για τις

κτιριακές υποδομές των δικαστηρίων και με τη δημόσια πολιτική για τη διοίκηση των δικαστηρίων, υπό τη σύγχρονη εκδοχή του δικαστικού management, όπως έχει αποτυπωθεί σε ευρωπαϊκά κείμενα.

Στην τρίτη ενότητα, ο Λάμπρος Τσόγκας παρουσιάζει αναλυτικά το θεσμικό πλαίσιο που επιτρέπει την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στη δικαιοσύνη, με τις οποίες απελευθερώνονται δυνάμεις και ανοίγονται προοπτικές που μπορούν να βελτιώσουν σημαντικά τους ρυθμούς απονομής της. Αναφέρεται, μεταξύ άλλων, στην ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφων (π.δ. 25/2012, 40/2013), στο «Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων» το οποίο στη διοικητική δικαιοσύνη βρίσκεται σε πλήρη παραγωγική λειτουργία, στις ηλεκτρονικές επιδόσεις, στην τηλεοπτική συνεδρίαση για την εξ αποστάσεως εκδίκαση υποθέσεων (π.δ. 142/2013), στη σημασία του ηλεκτρονικού εγγράφου στις αστικές συναλλαγές, στο ηλεκτρονικό πινάκιο (π.δ. 19/2017), στην ευρωπαϊκή διαταγή δέσμευσης λογαριασμού σε αστικές υποθέσεις κατά τον Καν. 655/2014 και στο πεδίο του ποινικού δικαίου, στην Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής δικαστικής συνεργασίας (ν. 4489/2017) και στα εργαλεία στο χώρο του ηλεκτρονικού εγκλήματος.

Στην τέταρτη ενότητα, ο Πέτρος Αλικάκος παρουσιάζει το πλαίσιο παροχής δικαστικής εκπαίδευσης σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Αναφέρεται στο κείμενο-διακήρυξη δέκα γενικών αρχών δικαστικής εκπαίδευσης που εξέδωσε το 2017 ο Διεθνής Οργανισμός για τη Δικαστική Εκπαίδευση (IOJT), στις ανταλλαγές δικαστών και τα σεμινάρια επιμόρφωσης του Ευρωπαϊκού Δικτύου Δικαστικής Εκπαίδευσης (EJTN) που αποτελεί μη κερδοσκοπικό οργανισμό με μέλη 37 ινστιτούτα εκπαίδευσης δικαστών και εισαγγελέων από τα 28 κράτη μέλη, στην ειδική διαδίκτυακή πύλη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κατάρτιση των δικαστών κυρίως στο ενωσιακό δίκαιο, στο πρόγραμμα HELP του Συμβουλίου της Ευρώπης ως προς τη θεματική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Human Rights Education for Legal Professionals) και φυσικά στον ρόλο και τις δραστηριότητες της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργιών. Ακολουθώντας υπεισέρχεται στο περιεχόμενο της εκπαίδευσης, η οποία σημειωτέον κατά το CCJΕ συνιστά δικαίωμα αλλά και υποχρέωση, συνδέοντάς το με την καλλιέργεια πνεύματος ανεξαρτησίας και με τη μετάδοση σύγχρονων αντιλήψεων στους δικαστές και εισαγγελείς. Συναφώς, εκτενείς συγκριτικές αναφορές γίνονται σε άλλες ευρωπαϊκές σχολές δικαστικών λειτουργιών, όπου περιεχόμενο διδασκαλίας αποτελούν η δικαστική δεοντολογία, η δικαστική ψυχολογία, η διαχείριση κρίσεων, οι ικανότητες επικοινωνίας, η διαχείριση του δικαστικού χρόνου, η διαχείριση προσωπικού, η διαχείριση στρες, ο χειρισμός βάσεων δεδομένων και ηλεκτρονικών συστημάτων δικαστηρίων, η ξενόγλωσση ορολογία κ.λπ.

Η πέμπτη ενότητα, συγγραφείς της οποίας είναι η Θεοκλή Νικολαΐδου και ο Βασίλειος Ανδρουλάκης, αφορά στους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης σε όλες τις κατηγορίες διαφορών. Στην πολιτική δίκη, ιδίως με τον θεσμό της διαμεσολάβησης κατά τον ν. 4512/2018 που διακρίνει δυνητικά και υποχρεωτικά υπαγόμενες στη διαδικασία αυτή διαφορές, στην ποινική δίκη, με τη διαμεσολάβηση σε υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας και με την ποινική συνδιαλλαγή σε ορισμένα περιουσιακά εγκλήματα και στη διοικητική δίκη, όπου, ενόψει της έλλειψης εξουσίας διάθεσης του αντικειμένου της διαφοράς, η εναλλακτική επίλυση δεν προσφέρεται επί νομικών αλλά επί χρηματικών ή πραγματικών ζητημάτων, μέσω των υποχρεωτικών ενδικοφανών προσφυγών που αναβαθμίζονται τα τελευταία χρόνια σε κρίσιμους τομείς, όπως στις φορολογικές διαφορές, τις δημόσιες συμβάσεις και την παροχή διεθνούς προστασίας, τον εξωδικαστικό μηχανισμό ρύθμισης οφειλών με συμφωνία με τους πιστωτές, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται

και το Δημόσιο και οι ΟΚΑ (ν. 4469/2017), την ενδοδικαστική συμβιβαστική επίλυση διαφορών από αγωγές για απαιτήσεις από δημόσιες συμβάσεις και τον θεσμό της διαιτησίας. Το κείμενο επιχειρεί να αναδείξει τη σύγχρονη τάση επίλυσης των διαφορών με διαμεσολάβηση ώστε να μη χρειάζεται να τίθεται σε κίνηση ο κλασικός δικαιοδοτικός μηχανισμός με το κόστος που αυτό συνεπάγεται σε χρόνο και χρήμα.

Στην έκτη ενότητα, ο ομιλών επιχειρεί να αναδείξει το ζήτημα της ελλιπούς στελέχωσης των δικαστηρίων μας με εξειδικευμένο υπαλληλικό προσωπικό, στο οποίο, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες ανατίθενται και δικαστικές αρμοδιότητες επί υποθέσεων ήσσονος βαρύτητας, όπως προτρέπει η Σύσταση 12 του 1986 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με μέτρα πρόληψης και μείωσης του υπερβολικού φόρτου των δικαστηρίων. Στην κατεύθυνση αυτή κινείται το σχέδιο του νέου Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων (ΚΔΥ), με την εισαγωγή και κλάδου ΠΕ Τεκμηρίωσης και Επικουρίας Δικαστικού Έργου. Παρά τις ειδικές εγγυήσεις με τις οποίες ο συνταγματικός νομοθέτης (άρ. 92) περιβάλλει την ιδιαίτερη κατηγορία των δικαστικών υπαλλήλων, ενόψει ακριβώς της αποστολής τους ως βοηθητικών οργάνων της δικαιοσύνης, οκοινός νομοθέτης, με σειρά παρεμβάσεών του, δεν κινήθηκε στην ίδια κατεύθυνση. Κατήργησε τη διάκριση των οργανικών θέσεων των δικαστικών υπαλλήλων κατά κατηγορίες τυπικών προσόντων, αναβαθμίζοντας μάλιστα μη πτυχιούχους υπαλλήλους, στην κατηγορία πανεπιστημιακής εκπαίδευσης (ΠΕΟ), όσον αφορά δε τα τυπικά προσόντα διορισμού, αρκείται γενικώς σε πτυχίο ή δίπλωμα τμήματος ή σχολής ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος, με αποτέλεσμα, σε σύνολο 1024 οργανικών θέσεων δικαστικών υπαλλήλων στα Τακτικά Διοικητικά Δικαστήρια και τη Γενική Επιτροπεία στα δικαστήρια αυτά, να υπηρετούν μόλις 56 υπάλληλοι κάτοχοι πτυχίου Νομικής Σχολής, όταν μάλιστα η επιμόρφωση των δικαστικών υπαλλήλων προβλέπεται μόνο για τον τομέα της πληροφορικής (π.δ. 37/1994). Εξάλλου, καίτοι μία γενναία μετατροπή περίπου 800 οργανικών θέσεων σε κλάδους πλέον χρήσιμους σήμερα, πραγματοποιήθηκε το 2017 (άρ. 35 ν. 4509/2017), πολλές οργανικές θέσεις δικαστικών υπαλλήλων παραμένουν κενές, ενώ η αναλογία των θέσεων με εκείνες των δικαστικών λειτουργών (1:1), οι οποίες έχουν αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, υπολείπεται αισθητά του μέσου όρου των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (3,5:1).

Η μελέτη ολοκληρώνεται με παράθεση, με επιμέλεια του Β. Ανδρουλάκη, ορισμένων στατιστικών δεδομένων που εμφανίζουν ενδιαφέροντα συγκριτικά στοιχεία για την ελληνική δικαιοσύνη.

Β.Είναι νομίζω προφανές ότι το εγχείρημα δεν φιλοδοξεί να σκιαγραφήσει ένα πρότυπο δικαστικό σύστημα, όπως ίσως αφήνει να εννοηθεί ο τίτλος που κάνει λόγο για προτάσεις για ένα σύγχρονο δικαστικό σύστημα στην Ελλάδα και για τις αναγκαίες τομές ενόψει των μεγάλων πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται και των αλλαγών που συντελούνται σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Στον πρόλογο του βιβλίου επισημαίνεται ότι θίγονται επιλεκτικά ορισμένα μόνον ζητήματα, κάθε δε δικαστικό σύστημα χαρακτηρίζεται από τις δικές του ιδιαιτερότητες και έχει και τα δικά του προτάγματα.

Ούτε η σκέψη όλων μας συνέδεε μονοσήμαντα τα συγκεκριμένα ζητήματα με την καθυστέρηση στη δικαιοσύνη, όπως θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει διαβάζοντας τον τίτλο του δημοσιεύματος στην Καθημερινή (24/2/2019) με αφορμή την έκδοση του βιβλίου, περί βραδυπορούσας δικαιοσύνης και για τις 1580 ημέρες που απαιτούνται για να εκδικαστεί μία εμπορική διαφορά. Αυτό αποτυπώνει την ανησυχία των πολιτών για ένα διαχρονικό πρόβλημα της

ελληνικής δικαιοσύνης το οποίο σταδιακά το αφήσαμε κατά κυριολεξία να λάβει ανησυχητικές διαστάσεις και από το 2008 αντιμετωπίζεται ως θέμα άμεσης προτεραιότητας, καθώς έχει και σημαντικό οικονομικό αντίκτυπο [δεν το επισημαίνει μόνον η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω του περίφημου ετήσιου πίνακα αποτελεσμάτων στον τομέα της δικαιοσύνης - Justice Scoreboard, αλλά πλέον και η νομολογία του ΣτΕ (αποφ. 912/2013, 2403/2015, Διοικ.Ολ. 17/2011)], πλην νομίζω πως έχει καταστεί σαφές ότι δεν αποτελεί τον σωστό τρόπο προσέγγισης να βλέπουμε τα πάντα μόνον υπό το πρίσμα της επιτάχυνσης.

Διότι αυτό θα μας οδηγήσει, όπως και συνέβη, στη λήψη μέτρων εκ των ενόντων για την άμεση αντιμετώπιση μιας παθολογίας, αφήνοντας όμως ανέγγιχτα τα πραγματικά αίτια, εντός και εκτός του δικαστικού συστήματος, που την προκαλούν και θα συνεχίσουν όσο υπάρχουν να την προκαλούν, με μία περιοδικότητα που αποτελεί συνάρτηση διαφόρων παραγόντων. Πράγματι, τα μέτρα που λήφθηκαν στη χώρα μας, ιδίως στον τομέα της διοικητικής δικαιοσύνης που αντιμετώπιζε τις μεγαλύτερες καθυστερήσεις, περιορίστηκαν στη σταδιακή αύξηση των θέσεων των δικαστών όταν βεβαίως ποσοστό άνω του 80% του προϋπολογισμού για τη δικαιοσύνη διατίθεται για τη μισθοδοσία του προσωπικού και σε αλλαγές που επήλθαν σχεδόν αποκλειστικά στο δικονομικό επίπεδο (ΣτΕ 17/2011 Ολ και Συμβ), στο επίπεδο δηλ. των προϋποθέσεων και του τρόπου παροχής δικαστικής προστασίας. Περιορισμοί στην πρόσβαση, όταν οι διαφορές σε περίοδο οικονομικής κρίσης πολλαπλασιάστηκαν στην ελληνική κοινωνία και σε ευρωπαϊκό επίπεδο η συζήτηση για την πρόσβαση επικεντρώνεται στη νομική βοήθεια (legal aid), περιορισμοί στα ένδικα μέσα, διεύρυνση των μονομελών συνθέσεων, ειδικά δικονομικά καθεστώτα fast track για τις στρατηγικές επενδύσεις ή για την ανάκαμψη και εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων, σημαντικοί περιορισμοί στην προφορικότητα της διαδικασίας, στο εύρος ελέγχου νομιμότητας που ασκεί ο δικαστής κ.λπ. Μέτρα εύκολα στην εφαρμογή τους που εστίαζαν εμφατικά, ακόμη και όσα εμφάνιζαν έναν βαθμό λειτουργικότητας, στην ποσοτική ανακούφιση του συστήματος και όχι στον εκσυγχρονισμό και τη συνολική βελτίωσή του. Η εισροή μειώθηκε κατά 40% στα ΤΔΔ και η εκκρεμότητα περιορίστηκε από τις 463.000 υποθέσεις το 2010 σε 187.000 τέλη Ιουνίου 2019. Ωστόσο, πολλά από αυτά, φαίνεται να επιδεινώνουν τις αρνητικές συνέπειες που επιφέρει η καθυστέρηση σε ορισμένες θεμελιώδεις αρχές της έννομης τάξης μας, όπως η αρχή της νομιμότητας και της ασφάλειας δικαίου, συμπιέζοντας ταυτόχρονα άλλους δείκτες ποιότητας χωρίς ουδέποτε να έχουν αξιολογηθεί ex post και χωρίς να έχουν επιδιωχθεί ηπιώτεροι ή εναλλακτικοί τρόποι και σε κάθε περίπτωση χωρίς να διασφαλίζουν οπωσδήποτε μια αποτελεσματική αντιμετώπιση των καθυστερήσεων. Η δραματική αύξηση για παράδειγμα των μονομελών συνθέσεων σε ποσοστό που αγγίζει στον πρώτο βαθμό στη διοικητική δικαιοσύνη το 75%, σε ένα όλο και πιο σύνθετο νομικό περιβάλλον, με δραστικούς περιορισμούς στα ένδικα μέσα, μία οριζόντια αύξηση των χρεώσεων ανά δικαστή και με τοποθετήσεις των νέων δικαστών στα περιφερειακά δικαστήρια, εκ των οποίων αρκετά μονοτμηματικά, όπου αντιμετωπίζουν όλα τα αντικείμενα, εξηγούν νομίζω από μόνα τους γιατί αυξάνει ο αριθμός των δικαστών που καθυστερούν πέραν του έτους.

Μια τέτοια προσέγγιση τελειόμως και σε πλήρη αναντιστοιχία προς τη νομολογία του ΕΔΔΑ και τα κείμενα ηπίου δικαίου που μνημονεύονται στο βιβλίο, τα οποία «βλέπουν» τις καθυστερήσεις, αφενός μεν, ως ένα συστημικό πρόβλημα, ως ένα πρόβλημα με δομικό χαρακτήρα, αφετέρου δε, ως μία και μόνον παράμετρο της δίκαιης δίκης, της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας υπό την διαδικαστική της εν προκειμένω εκδοχή. Υπ' αυτή την οπτική, το κέντρο βάρους μετατοπίζεται. Το ενδιαφέρον δεν επικεντρώνεται μόνον στον πρώτο και βασικό πυλώνα της δικαιοσύνης που είναι ο δικαστής, ο οποίος οφείλει κατά το Σύντ. να διαφυλάττει την ανεξαρτησία

του έναντι όλων και του εαυτού του (από ακτιβιστικές τάσεις ή προκαταλήψεις), καθώς και το κύρος της δικαιοσύνης και να λογοδοτεί από απόψεως χρόνου και ποιότητας, που συνάπτεται πρωτίστως με την αιτιολογία, για την απόφαση που εκδίδει. Ούτε επικεντρώνεται σε μία σύλληψη της δικαιοσύνης ως προς τα κρίσιμα πεδία της οργάνωσης και λειτουργίας της υπό το πρίσμα αμιγώς νομικών κριτηρίων, κυρίως στο πλαίσιο των αρχών της διάκρισης των λειτουργιών και του κράτους δικαίου. Εκτείνεται πια και στο σύστημα, την παρεχόμενη από τη δικαιοσύνη δημόσια υπηρεσία και στη συλλογική ευθύνη διαχείρισής του. Ένα σύστημα που έχει εισροές και οφείλει να έχει αντίστοιχες εκροές, οι οποίες όμως πρέπει σε κάθε περίπτωση να υλοποιούνται κατά τον νόμο και με μέσα που δεν θίγουν τις θεμελιώδεις αρχές της δίκαιης δίκης. Πρόκειται για τη «σταδιακή διολίσθηση» κατά τον Benoît Frydman [«L'évolution des critères et des modes de contrôle de la qualité des décisions de justice», in P. Mbongo (dir.), La qualité des décisions de justice, éd. du Conseil de l'Europe, 2007, 18], από μία ουσιαστική, σεμιά διαδικαστική και στη συνέχεια διαχειριστική σύλληψη της ποιότητας της δικαιοσύνης που προκαλεί μία επιφυλακτική στάση ή και αντίδραση εκ μέρους των δικαστών. Ωστόσο, πέραν του ότι οι εγγυήσεις της προσωπικής ανεξαρτησίας τίθενται για την εκτέλεση του δικαστικού έργου και όχι για την παραμέλησή του, όπως επισημαίνει το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο Διοικητικής Δικαιοσύνης (11/μελούς συνθ. 3/2013, 25/2016), δεν μπορεί να ελέγχεται μόνον ο δικαστής για υπέρβαση του ευλόγου χρόνου και να μην αναζητούνται τρόποι ελέγχου των λεγόμενων «χρόνων αδράνειας» (ΕΔΔΑ, 6.4.2000, Thlimmenos κ. Ελλάδος) που αφορούν το στάδιο του προσδιορισμού της υπόθεσης, την επί σειρά ετών αδικαιολόγητη ανακύκλωσή της, ή το διάστημα μέχρι να επιδοθεί η απόφαση. Εξάλλου, κάθε μέτρο για την επιτάχυνση ενός δικαστικού συστήματος πρέπει απαραίτητα να συσχετίζεται με όλες τις λοιπές παραμέτρους ποιότητας για την καλύτερη διασφάλιση των στοχεύσεων που καλείται κατά το Σύνταγμα και τα διεθνή κείμενα να εξυπηρετεί η δικαιοσύνη, ώστε σήμερα να τίθεται ως optimum, όχι απλά ο «εύλογος», αλλά ο «βέλτιστος» χρόνος για την απονομή της δικαιοσύνης, καθώς εξίσου προβληματική με την καθυστέρηση είναι και η επικράτηση μιας λογικής απλής διεκπεραίωσης των υποθέσεων.

Η προστιθέμενη αξία αυτού του εγχειρήματος είναι ακριβώς ότι προβάλλει αυτή την άλλη διάσταση, με μία στροφή στην ορθολογική οργάνωση και λειτουργία της δικαιοσύνης, γενική αρχή συνταγματικού επιπέδου που αξιοποιείται όλο και συχνότερα από τη νομολογία μας και στον εκσυγχρονισμό του συστήματος, στο πλαίσιο των οποίων θα επιδιωχθεί τόσο η ποιοτική αναβάθμιση του έργου και της γενικότερης στάσης του δικαστή απέναντι στην Υπηρεσία και τους πολίτες όσο και η επιτάχυνση και εν τέλει η ανάκτηση της εμπιστοσύνης των πολιτών στο δικαστικό σύστημα την οποία κλονίζει κατά το ΕΔΔΑ (ΕΔΔΑ, 1.10.2013, Τεχνική Ολυμπιακή κ. Ελλάδος, §32) η καθυστέρηση. Τα θέματα που θίγονται δεν επιφέρουν ένα άμεσο αποτέλεσμα, έρχονται αντιμέτωπα με πραγματικές καταστάσεις και κακές πρακτικές πολλών ετών, θέτουν ζητήματα οικονομικής φύσης. Είναι θέματα που έχουν οργανωτικό πρωτίστως χαρακτήρα και αποδέκτη την πολιτική εξουσία. Τελούν δε σε αρμονία με όσα αναφέρονται στο πρακτικό του ΣτΕ Ολ και συμβ. 17/2011 ως προς τις πολλαπλές αιτίες που προκαλούν την καθυστέρηση: υπερβολικά μεγάλος αριθμός ενδίκων βοηθημάτων και μέσων του Δημοσίου, ατέλειες νομοθεσίας και κακή λειτουργία διοίκησης, αλλά και αδυναμίες στην οργάνωση και λειτουργία των δικαστηρίων, λόγω ανορθολογικής χωροταξικής κατανομής και ελλείψεις στις υποδομές και στο προσωπικό της γραμματείας. Τα ανωτέρω δύσκολα προφανώς μπορεί να τα αμφισβητήσει κανείς. Δεν φαίνεται ωστόσο να φωτίζουν επαρκώς όλες τις πτυχές που προκαλούν καθυστερήσεις και έλλειψη παραγωγικότητας, ενώ δίνουν την εντύπωση ότι το πρόβλημα των καθυστερήσεων είναι μόνον πρόβλημα των άλλων και όχι και δικό μας. Τα διεθνή κείμενα μας επισημαίνουν ότι η ευθύνη για την

επιτάχυνση και την αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος είναι ευθύνη πολιτειακή, άρα και ευθύνη δικαστική και όχι ασφαλώς αποκλειστικά του μεμονωμένου δικαστή.

Θα σταθούμε σε ορισμένα σημαντικά ενδογενή αίτια, που συνιστούν ιδιαιτερότητες του συστήματός μας, τα οποία δεν προκαλούν απλώς καθυστερήσεις, αλλά λειτουργούν αρνητικά ως τροχοπέδη και στη λήψη ή την απόδοση είτε δράσεων όπως αυτές που προαναφέρθηκαν, είτε μέτρων που στοχεύουν στην αντιμετώπιση των καθυστερήσεων και, για διαφορετικούς λόγους, έχουμε μία δυσκολία να ταθίζουμε.

Το πρώτο αφορά τις δομές του συστήματος που παραμένουν αναλλοίωτες εδώ και 45 χρόνια. Οι εκτενείς για παράδειγμα διατάξεις με τις οποίες ο συνταγματικός νομοθέτης του 1975 αναβάθμισε, για προφανείς για την εποχή λόγους, τη διοικητική δικαιοσύνη, απεδείχθησαν άκαμπτες στην πορεία όπως είχε προβλέψει ο Φ. Βεγληρής, προκάλεσαν μία απίστευτη πολυνομία, λόγω της σταδιακής μεταφοράς των υποθέσεων στα ΤΔΔ και των ειδικών δικονομικών διατάξεων που τις συνοδεύουν, διευρυμένη ανασφάλεια στην κατανομή της αρμοδιότητας και αυστηρή τυποποίηση των ενδίκων βοηθημάτων, διακριτά δικονομικά καθεστώτα αποκλίσεις που δεν δικαιολογούνται πλέον και έλλειψη ενός ενιαίου κώδικα διοικητικής δικονομίας (βλ. τη μελέτη μας, Η ανάγκη ενός ενιαίου κώδικα διοικητικής δικονομίας, ΘΠΔΔ 3/2018, 193 επ.), τη σύνταξη του οποίου, για όλες τις διοικητικές διαφορές, είχε προβλέψει ήδη ο νομοθέτης με το άρθρο 12 παρ. 3 του ν. 1406/1983. Τα χαρακτηριστικά αυτά οδήγησαν στη διάσπαση συναφών μεταξύ τους διαφορών, σε πολλαπλές καθυστερήσεις, καθώς και σε πληθώρα δυσερμηνευτων δικονομικών ζητημάτων. Το σύστημα αυτό, μη ευκόλως προσαρμόσιμο στις εξελίξεις, στις οποίες είναι εν τούτοις επιρρεπές το διοικητικό δίκαιο, δεν μπορεί να υποστηρίξει με επάρκεια τη σύγχρονη προσπάθεια απλοποίησης των διοικητικών διαδικασιών, σε κρίσιμους σήμερα τομείς, όπως η αδειοδοτική διαδικασία μιας επένδυσης, ή το καθεστώς ασύλου και απομάκρυνσης υπηκόων τρίτων χωρών, όπου παρατηρείται κατάτμηση ενδίκων βοηθημάτων και διαφορών.

Το δεύτερο αφορά την επικράτηση προτύπων ως προς ορισμένες τουλάχιστον πτυχές διάρθρωσης και στελέχωσης των δικαστικών υπηρεσιών που παραπέμπουν στην παθογενή οργάνωση και συγκρότηση της ελληνικής δημόσιας διοίκησης κατά παραγνώριση βασικών αρχών του ορθολογικού μοντέλου, κάτι που προκύπτει ευχερώς από επί μέρους μελέτες του βιβλίου. Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι στο παρελθόν ιδρύθηκαν ταυτόχρονα τρία ΤΔΔ στην ίδια ευρύτερη περιφέρεια χωρίς καμία απολύτως μελέτη, ότι απέναντι στα υπερμεγέθη δικαστήρια της πρωτεύουσας, έχουμε σήμερα 15 περιφερειακά διοικητικά δικαστήρια σε μισθωμένους από ιδιώτες χώρους εκ των οποίων τα 8 στερούνται ακροατηρίου, ότι παρά τη πρόβλεψη του ΚΟΔΚΔΛ περί κατανομής ανά διετία των οργανικών θέσεων δικαστών και υπαλλήλων με κοινά κριτήρια, ανάλογα με τον αριθμό των υποθέσεων και τη δικαστηριακή κίνηση, η τελευταία κατανομή είχε γίνει το έτος 2004, ότι το πληροφοριακό μας σύστημα «στήθηκε» χωρίς προσωπικό πληροφορικής στα ΤΔΔ, καίτοι σχετικές οργανικές θέσεις είχαν προβλεφθεί από το 2002 και χωρίς προηγουμένως να έχουμε απλοποιήσει το δικονομικό μας σύστημα το οποίο είχε διογκωθεί από απόψεως διαδικασιών, κατηγοριών υποθέσεων, τηρούμενων βιβλίων κ.λπ., όστις έτος 2016, όταν πλέον οι αποφάσεις συντάσσονται ηλεκτρονικά από τους δικαστές, προσλαμβάνουμε δακτυλογράφους από επιτυχιόντες του διαγωνισμού του 1998 (άρ. 38 ν. 4369/2016), στους οποίους αναγνωρίζουμε και πλασματικά χρόνια, ότι ενώ υπάρχουν τραγικές καθυστερήσεις στις κοινοποιήσεις, τα αιτήματα μετάταξης των επιμελητών στον κλάδο γραμματέων γίνονται όλα δεκτά κ.ο.κ. Αυτές οι αντιλήψεις και πρακτικές που

προωθούνται από διάφορους παράγοντες, εντός και εκτός των τειχών, με στόχο την ικανοποίηση συντεχνιακών καθαρά συμφερόντων, καλά κρατούν και αντιστέκονται και πάντως έχουν αφήσει έντονο το αποτύπωμά τους στη λειτουργία της δικαιοσύνης.

Το τρίτο αναφέρεται στα internacorporis του δικαστικού συστήματος και συνδέεται με μία αμυντική και εσωστρεφή στάση που επιδεικνύει ο δικαστής, που δεν εναρμονίζεται με τα νέα δεδομένα αλλά και τις σύγχρονες προσδοκίες των πολιτών. Η στάση αυτή απορρέει εν πολλοίς από μία παραδοσιακή πρόσληψη της αρχής της ανεξαρτησίας-για στεγανότητα του οργάνου κάνει λόγο το ΔΕΕ-, η οποία στη χώρα μας τείνει να απομονώνεται ως πρόταγμα και να προβάλλεται συχνά με τρόπο μαξιμαλιστικό, αντιτιθέμενη σε κάθε μορφή ελέγχου και σε κάθε προσπάθεια αναδιοργάνωσης, αποδυναμώνοντας τελικώς το αίτημα περί αποτελεσματικότητας, του οποίου ωστόσο συνιστά βασική προϋπόθεση. Αυτό εκδηλώνεται ποικιλοτρόπως: Με την έλλειψη διάθεσης για συνεργασία με τις άλλες κρατικές λειτουργίες, τις οποίες θεωρούμε ότι οφείλουμε μόνον να ελέγχουμε, καίτοι, αφενός μεν, το Υπουργείο Δικαιοσύνης διατηρεί τον κύριο ρόλο σε θέματα διοικητικής και οικονομικής υποστήριξης, δηλ. σε μία σειρά ζητημάτων υλικοτεχνικών υποδομών, η διασφάλιση των οποίων συγκαταλέγεται, κατά τη Magna Carta των δικαστών του 2010 του CCJE, στις εγγυήσεις της ανεξαρτησίας, αφετέρου δε, ο έλεγχος της εισροής υποθέσεων συναρτάται άμεσα με την καλή λειτουργία των άλλων θεσμικών οργάνων. Με την απουσία προϋποθέσεων επιλογής, δεσμεύσεων ως προς στοχοθεσίες και σχέδια δράσης, αλλά και ειδικών κριτηρίων αξιολόγησης ενόψει των εντελώς διαφορετικών καθηκόντων που ασκούν, των διευθυνόντων τα δικαστήρια, θέσεις-κλειδιά για τη δικαιοσύνη, οι οποίοι, πέραν της ευθύνης τους για τη ροή των υποθέσεων και την ορθή παρακολούθηση του γραμματειακού έργου, οφείλουν να αποφεύγουν φαινόμενα εύνοιας, καθώς καλούνται, κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ (ΕΔΔΑ, 22.12.2009, Parlou-Tkalčić κ.Κροατίας, §86, ΕΔΔΑ, 6.10.2011, Agrokompleks κ.Ουκρανίας, §137), πρώτοι αυτοί, να διασφαλίζουν την εσωτερική ανεξαρτησία του δικαστή. Με σημαντικές αδυναμίες στον θεσμό της αξιολόγησης των δικαστών, η οποία δεν είναι ενδελεχής, διενεργείται μόνον με βάση τις αποφάσεις τις οποίες μάλιστα επιλέγουν οι ίδιοι, δεν ακολουθεί σταθερούς κανόνες και κριτήρια και βεβαίως μπορεί να οδηγεί σε αδικίες και τελικώς στην αμφισβήτησή της ως θεσμού που συμβάλλει στην εμπέδωση της αξιοκρατίας εντός του δικαστικού σώματος, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την παραγωγικότητα και τη γενικότερη διάθεση προσφοράς στην Υπηρεσία, παρότι η νομολογία αναδεικνύει την αρχή της αξιοκρατίας προς όλες τις λοιπές κατευθύνσεις και η λογοδοσία, μορφή της οποίας αποτελεί η αξιολόγηση του δικαστή (Γνώμη αρ. 17 του CCJE του 2014), συνδέεται σε όλα τα ευρωπαϊκά κείμενα με την ανεξαρτησία. Και βεβαίως με έναν αρνητισμό απέναντι σε ορισμένα θετικά μέτρα επιτάχυνσης που θέσπισε ο νομοθέτης, κάνοντας σωστά τη δουλειά του, όπως οι εν συμβουλίω διαδικασίες, ο θεσμός του εισηγητή δικαστή που θάπρεπε να επιλαμβάνεται αμέσως μετά την κατάθεση του ενδίκου βοηθήματος ή μέσου, η πρόβλεψη για άπαξ αναβολή της υπόθεσης και μόνον για σπουδαίο λόγο κ.ο.κ.

Πέρα όμως από την έγκαιρη έκδοση και ποιότητα της απόφασης και την αποτελεσματικότητα του συστήματος που τη στηρίζει, ένα δικαιοδοτικό σύστημα ακτινογραφείται βάσει δεικτών ποιότητας στο σύνολό του. Στην checklist του 2008 της CEPEJ «για την προώθηση της ποιότητας της δικαιοσύνης» καταγράφονται περισσότεροι από 250 δείκτες ποιότητας, διαφορετικής βαρύτητας, μέσω των οποίων ερευνάται ο βαθμός ανταπόκρισης ενός δικαστικού συστήματος στις βασικές στοχεύσεις με τις οποίες είναι επιφορτισμένο. Τούτο επιβάλλει ένα βήμα παραπάνω. Να απεγκλωβιστούμε από τη λογική ανταπόκρισης σε ένα «χαμηλό όριο» που χωρίζει την παραβίαση του δικαιώματος σε μία δίκαιη δίκη από τη μη παραβίασή του, ώστε να μπορέσουμε να αυξήσουμε

τη λειτουργικότητα του συστήματος και να το κάνουμε φιλικότερο για τον πολίτη, επιδιώκοντας την περαιτέρω ενίσχυση της σχέσης του με τη δικαιοσύνη, όλο και περισσότερο άλλωστε αναγκαία όσο η αποστολή της δικαστικής εξουσίας εμφανίζεται θεσμικά και αξιολογικά αναβαθμισμένη κατά τη μεταμοντέρνα εποχή. Σαφήνεια ως προς το αρμόδιο δικαστήριο, πρόβλεψη για ενημέρωση του πολίτη σχετικά με τα ένδικα βοηθήματα, κανόνες στα ευρωπαϊκά νομικά κείμενα, όχι σε εμάς, παροχή πληροφοριών με τη χρήση και των νέων τεχνολογιών και διευκολύνσεις στην πρόσβαση και δη σε άτομα με ειδικές ανάγκες (πρόσφατο ερωτηματολόγιο), απλοποίηση του δικονομικού πλαισίου και ενοποίηση της δικαιοδοτικής ύλης ώστε να μη χρειάζεται να προσφεύγει κανείς σε περισσότερα δικαστήρια για την ίδια υπόθεση όπως συμβαίνει σήμερα, προβλεψιμότητα του δικαστικού χρόνου, ποιότητα σχέσεων ανάμεσα στον δικαστή και τους διαδίκους, οι οποίοι θα πρέπει να αντιλαμβάνονται τη διαδικασία, να μη χάνουν άσκοπα τον χρόνο τους στα δικαστήρια, να κατανοούν την απόφαση, αναζήτηση της γνώμης των χρηστών και συνεχής ανατροφοδότηση και προσαρμογή του συστήματος. Σε αυτά και άλλα πολλά ζητήματα που δεν συνδέονται οπωσδήποτε με την παράμετρο της καθυστέρησης της δικαιοσύνης, ο πολίτης περιμένει απαντήσεις.

Για να αντιμετωπίσουμε τις πιο πάνω προκλήσεις και δεδομένου ότι οι τομεακές πολιτικές για τη δικαιοσύνη είναι, όπως ορθά επισημάνθηκε, αλληλένδετες, βασική προϋπόθεση είναι η δημιουργία μιας οργανωμένης και σταθερής, ολιγομελούς επιτελικής μονάδας, ενόψει και του ότι στη χώρα μας δεν έχουμε υιοθετήσει τον θεσμό των συμβουλίων της δικαιοσύνης, ως οργάνου σχεδιασμού και επεξεργασίας των δημόσιων πολιτικών για τη δικαιοσύνη, η σημασία του οποίου αναδεικνύεται στη σύνοψη των βασικών αρχών και προτάσεων για τη δικαιοσύνη που εξέδωσε το 2016 το Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Συμβουλίων για τη Δικαιοσύνη (ENCJ). Η μονάδα αυτή, έχοντας σφαιρική εικόνα της πραγματικότητας, θα μπορεί να χαράξει μία μακροπρόθεσμη στρατηγική ανά κλάδο δικαιοδοσίας και έναν οδικό χάρτη για την επόμενη ημέρα, με τις κατάλληλες πρωτοβουλίες και συνέργιες, καθώς ανάμεσα στον σχεδιασμό ή την πρόβλεψη στον νόμο και την υλοποίηση μεσολαβεί κατά κανόνα ένα χάσμα. Μόνον έτσι θα μπορέσουμε να αποκλείσουμε ανορθολογικές προτάσεις και ευκαιριακές πιέσεις και να προχωρήσουμε στις δύσκολες αποφάσεις για την εξυγίανση και τον εκσυγχρονισμό του δικαστικού μας συστήματος, στο πλαίσιο άλλωστε μιας ευρύτερης μεταρρυθμιστικής προσπάθειας που έχει ανάγκη η Χώρα, αναπτύσσοντας εξωστρέφεια και επικοινωνία με τους πολίτες και τα ΜΜΕ, στη βάση σημαντικών κειμένων του Συμβουλίου της Ευρώπης που ενισχύουν την αρχή της διαφάνειας, βασικό θεσμικό αντίβαρο για τον έλεγχο της δικαστικής λειτουργίας, όπως μας θυμίζει διαρκώς ο Δ. Τσάτσος (Συνταγματικό δίκαιο, τ. Β, 1992, 462, 488). Σε αυτή την προσπάθεια η διανέοσις στέκεται αρωγός και δεν έχουμε παρά να την ευχαριστήσουμε και να στηρίξουμε αυτήν της την πρωτοβουλία, δρομολογώντας τα επόμενα βήματα.